Kulturdirektoratet

Ombruk og opphavsrett i kulturproduksjoner

Design, scenografi og andre fysiske elementer kan ha potensiale for å brukes på nytt, og med det bidra til mer ombruk i kultursektoren. Da er det viktig å avklare hvem som eier hva, og hvilke rettigheter som gjelder både for verk som er opphavsrettslig beskyttet, og andre objekter.

Å inngå en tydelig avtale på forhånd er viktig både for opphaver og bestiller. Kontrakten bør spesifisere hva opphaveren og bestilleren kan og ikke kan gjøre når det gjelder ombruk og eventuell materialgjenvinning, slik at alle parter vet hva som gjelder ved andre- og tredjegangs bruk av visuelt uttrykk, objekter og elementer.

Kulturproduksjoner er del av et forbruksmønster der naturressursene brukes opp mye raskere enn det naturen selv klarer å produsere. Norge har som mål å være et foregangsland for en grønn, sirkulær økonomi som utnytter ressursene bedre.

1 Skill mellom fysisk objekt og immaterielle rettigheter

Opphavsretten ligger hos opphaveren og gir denne rettigheter til sitt verk slik det er beskrevet i åndsverksloven. Det er viktig å skille klart mellom:

- Eierskap til det fysiske objektet, for eksempel installasjoner, utstillingsmaler, moduler, scenografiske elementer, figurer, klær med mer
- Opphavsretten til åndsverket

2 Ta bruksrett og levetid inn i kontrakten

Avtalen bør definere hvilke rettigheter både bestilleren og opphaveren har til å bruke et opphavsrettslig beskyttet objekt videre i objektets levetid, med momenter som:

- Varighet av bruksrett eller visningsrett til åndsverket, og vederlag for eventuell forlengelse
- Hvem som har rett til ombruk, demontering og materialgjenvinning
- Hvem som har rett til å bruke objektet i nye kulturproduksjoner
- Hvem som har rett til videresalg, samt verdisetting av andre- og tredjegangssalg
- Hvordan opphaver skal krediteres og kompenseres ved ombruk eller videresalg

3 Tenk lang levetid fra designfasen av

Å ta kloke designvalg når objektet skapes, bestemmer hvor lang levetiden blir og hvor stort klimafotavtrykk objektet har. Det kan innebære spørsmål om objektet kan repareres og demonteres, om materialene kan skilles fra hverandre eller er sammenblandet, eller om objektets kvalitet er god nok til å tåle mange gangers bruk og slitasje.

Å ta hensyn til ombruk tidlig kan eksempelvis være:

- Modulbaserte løsninger som kan demonteres og brukes i en ny kontekst
- Standardiserte komponenter som øker ombruksmulighetene
- Utvikling av egne serier med eksempelvis utstillingsmøbler til ombruk både internt og ved eventuelt videresalg
- Etablere gode rutiner for merking av objekter med navn på opphaver og opprinnelig verk, slik at historikken følger objektet
- At bestiller og opphaver samarbeider om hvordan objektet skal kunne brukes på tvers av prosjekter

4 Vurder om det er et åndsverk

Verk som er et resultat av menneskelig skapende innsats, kan være beskyttet som åndsverk dersom det oppfyller kravene til originalitet. Ikke alt utstillingsdesign, scenografi eller lignende har nødvendigvis verkshøyde. Vurderingen må gjøres konkret i hvert tilfelle.

- Objekter som er spesielt gjenkjennelige, eller en gjenkjennelig helhet sammenstilt av objekter som hver for seg ikke er opphavsrettslig beskyttet, kan være et åndsverk.
- Funksjonsstyrte elementer, for eksempel standard montre, moduler eller reoler, har ofte ikke verkshøyde.
- Det er avgjørende for både bestiller og opphaver å inngå tydelige avtaler på forhånd for å unngå uklarheter om bruk, eierskap og rettigheter.

5 Bruk tilgjengelig kunnskap

Regelverket for offentlige anskaffelser er nyttig inspirasjon også for kulturaktører. På anskaffelser.no ligger det sjekklister, nyttige formuleringer og informasjon tilgjengelig for alle som ønsker å forbedre egen praksis og skape bedre rutiner omkring klima og miljø. Du kan også ta kontakt med din bransjeorganisasjon.

Det kan for eksempel brukes til å:

- Lære av andre, tilsvarende tilfeller
- Finne formuleringer for å sette krav til klima, gjenbruk og levetid i kontrakter
- Heve kompetansen på tvers av ulike fag

Denne plakaten er utarbeidet av Kulturdirektoratet i samarbeid med Nasjonalmuseet, Norske Scenografer i CREO og SHIFTIT.

Norske Scenografer i CREO SHIFTIT

Denne plakaten er første versjon, og vil revideres ved behov. Plakaten er veiledende, og har som mål å bidra til flere samtaler og økt oppmerksomhet om ombruk i kulturproduksjoner. Kontakt din interesseorganisasjon for hjelp til kontraktformuleringer eller rådgiving i konkrete tilfeller.

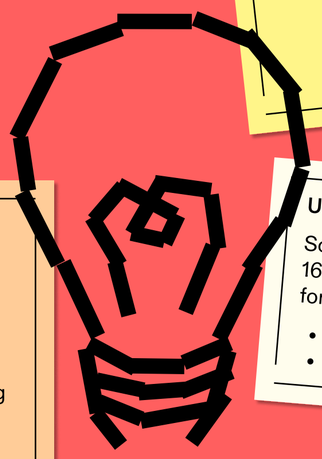

Urfolks og nasjonale minoriteters immaterielle kultur

Som følge av FNs erklæring om urfolks rettigheter (UNDRIP), ILO-konvensjon nr. 169 og Rammekonvensjonen for nasjonale minoriteter, husk også å vise respekt for urfolk og nasjonale minoriteters immaterielle kultur.

- Tradisjonelle uttrykk er beskyttet. Ikke kopier uten tillatelse.
- Kulturarv er levende. La urfolk bestemme hvordan den deles.

Kilder

Åndsverksloven. Lov om opphavsrett til åndsverk mv. - Lovdata

Using third party copyright material in exhibitions: key considerations - Farrer & Co UK →

Opphavsrett beskytter åndsverk i Norge - Advokatguiden →